

Cotidianul – 20 noiembrie 2008

Courtois: „Dacă Stalin ar fi ucis 500 de oameni, n-am scrie cărți despre crimele comunismului”

După lansarea de joi a „Dicționarului comunismului”, istoricul Stephane Courtois a vorbit pentru cotidianul.ro despre importanța „Școlii de la Sighet”, dar și despre raportul dintre Vest și Est și dintre istorie și memorie.

Addenda constituită ca un mini-dicționar al comunismului românesc este doar pentru ediția în limba română a cărții?

Deocamdată, ediția română e și prima traducere a dicționarului, așa că n-aș putea spune exact. Există posibilitatea ca și alte ediții să aibă parte de addende proprii: în acest moment se lucrează la traducerea estoniană și la cea germană. Se prea poate ca istoricii din diferitele țări care nu se regăsesc în acest dicționar să-l completeze cu crâmpeii proprii de istorie. Am putea ajunge la un ansamblu îmbogățit, cum s-a întâmplat cu „Cartea neagră a comunismului”, care a avut și ea capitole suplimentare scrise de istorici din diferite țări.

S-a tot vorbit aici despre memorie și despre dezinteresul tinerei generații. Cum îi vedeți pe tinerii care vin la „Școala de la Sighet”, al cărei rector sunteți?

Nu știu dacă tinerii care vin la Sighet sunt reprezentativi pentru tineretul românesc. Dar dacă măcar o bună parte din tineretul românesc ar semăna cu cei pe care i-am cunoscut la Sighet, ar fi formidabil. Pentru că sunt foarte activi, am avut chiar câțiva la Paris, m-au vizitat acolo. Oricum, de pe urma acestei experiențe rămân cu informații esențiale, ajung să cunoască oameni care le transmit o moștenire istorică fundamentală. Nu facem doar istoria comunismului la Sighet, ci și pe aceea a democrației, a ideilor... De asta am și acceptat să fiu rector acolo: au interes, le mai trebuie puțină disciplină. Glumeam mai devreme cu metodele bolșevice necesare aici, dar știți, românii sunt puțin așa, le trebuie niște organizare.

Tineretul occidental vi se pare mai interesat de trecutul propriu?

Mă rog, sunt interesați, dar vorbim de circumstanțe diferite: în Franța există o idee dominantă - și anume că principala problemă e al Doilea Război Mondial, problema evreilor, etc. Plus că mai e ceva aparte, mulți intelectuali și profesori refuză să critice comunismul, pentru că ei înșiși au fost, la un moment dat, simpatizanți ai comunismului, pe care îl considerau viitorul lumii, o formă de economie superioară, o societate superioară, un sistem democratic superior. Dar acum, după accesul la arhive, după ce imaginea comunismului a fost schimbată, mulți refuză să privească realitatea în față și continuă să insiste pe o abordare neocomunistă.

S-a afirmat astăzi că istoria conservă imaginea comunismului mai bine decât memorialistica. Ce părere aveți?

Aceasta e poate chestiunea cea mai importantă. Mult prea des se confundă istoria cu memoria. E adevărat că aceasta e doar o problemă specifică istoriei contemporane: dacă te apuci de istoria Evului Mediu, n-ai nici o treabă: martori nu mai există, n-are cine să te contrazică. Însă istoria contemporană are actori activi, or problema cu memoria e că se leagă de fenomenul

identității. Pe când istoria ține de fenomenul cunoașterii. În Occident există o memorie glorioasă a comunismului: Franța are o asemenea memorie despre comunism – era formidabil, mișcările de rezistență, fronturile populare... Nu vor să vadă altceva noii comuniști francezi. Pentru o vreme memoria a dat dominanta istoriografiei comunismului în Franța.

Și după deschiderea arhivelor?

Atunci s-a spart balonul de săpun. Am fost și eu la Moscova la deschiderea arhivelor. Eu încerc să restabilesc acest raport de forțe dintre istorie și cunoaștere. Cine vrea, n-are decât să mă critice, nu sunt deținătorul adevărului absolut. Dacă Stalin ar fi ucis 500 de oameni, n-am mai scrie cărți despre crimele comunismului. Problema e că vorbim de 12 milioane, de pildă. Nu e același lucru. Iar menirea noastră de istorici e să prezentăm realitatea asta tocmai prin apelul la surse și arhive. Trebuie să insist asupra diferenței dintre memorie și istorie aici: memorialistica poate să-și păstreze vocile martorilor, care sunt extrem de importante, însă scheletul trebuie să fie cel istoric și eminentamente factic.

http://www.cotidianul.ro/courtois_daca_stalin_ar_fi_ucis_500_de_oameni_n_am_scrie_carti_despre_crimele_comunismului-65165.html

Cotidianul – 20 noiembrie 2008

Comunismul, cap de afiș la Polirom

„Dicționarul comunismului” și „Explorări în comunismul românesc” au întreținut joi o atmosferă coerentă și generos focalizată la standul Polirom.

„Ce era fenomenul Pitești? – Parcă Dobrin”. Astfel a rezumat Dan C. Mihăilescu lipsa de interes a tinerei generații față de fantomele trecutului. Lansarea celui de-al treilea volum „Explorări în comunismul românesc” i-a reunit la standul Polirom pe cei trei autori (de această dată fără Ion Manolescu, care a participat la scrierea primelor două) – Angelo Mitchievici, Paul Cernat și Ioan Stanomir. Moderatorul discuțiilor, criticul Dan C. Mihăilescu s-a declarat șocat de faptul că, deși adolescenții „nu mai au curiozități față de tarele trecutului, fie ele nazism sau comunism, ci numai pentru consumismul actual, există încă și autori tineri care să abordeze acest subiect, ei înșiși fiind doar alterați de comunism, nu și traumatizați de el”.

Mihăilescu a apreciat calitatea analizei realizate în carte și a și citit un fragment ce reproduce o mostră din opera lui Vadim Tudor predecembristă, declarată de criticul literar „un imn înălțat șantierelor lui Ceaușescu”: „Am văzut echipe întregi de sudori, betoniști, zidari, ingineri și tehnicieni dând specific românesc fațadelor sau finisând pasaje subterane, într-un cuvânt, am văzut un șantier gigantic, (...) care în acea dimineață de primăvară arăta minunat, era o priveliște reconfortantă, de curățenie și viață nouă”.

Paul Cernat a mai adăugat un personaj analizat în carte: Aurelian Bondrea, spunând că a simțit „nevoia să-l prind în insectar pe acest fluture de noapte, un spectru foarte interesant al comunismului, care, în anii '80, ca mână dreaptă a Elenei Ceaușescu, a nenorocit învățământul

românesc, iar după '89 a impus aceleași norme în învățământul superior privat, ca rector al celei mai mari universități particulare de la noi". Demografia comunistă, din rândul căreia C.V. Tudor și Bondrea sunt doar două exemple aparte, este importantă pentru autori pentru că a format „o mentalitate ale cărei efecte rămân de cuantificat”, după cum a diagnosticat situația Paul Cernat.

„Explorările” sunt cuvântul-cheie al cărții pentru Mitchievici, care consideră că tinerii care pun mâna astăzi pe acest volum se trezesc în „Jurassic Park sau într-un Disneyland grotesc” fiindcă analiza comunismului nu ține de mainstream, ci de „populism, de ceea ce circulă în epocă și are un efect direct”.

Urmăroarea mare lansare la standul Polirom a fost „Dicționarul comunismului”, în prezența coordonatorului Stéphane Courtois, a directorului editurii, Silviu Lupescu, a criticului Romulus Rusan și a istoricului Marius Oprea. Lansarea s-a încins odată cu declarațiile lui Oprea că prima lectură a traducerii l-a enervat pentru că România nu figura deloc. Istoricul pune această lipsă pe seama faptului că „din păcate, noi nu existăm bibliografic în istoria occidentală fiindcă n-am știut să facem efortul de a prezenta Vestului ce s-a întâmplat la noi”. Răspunsul i-a venit imediat de la Stéphane Courtois, însă nu înainte ca Emil Constantinescu să apuce să insereze, în discursul său, o afirmație care se pretează la suficiente analize: „În România vorbim de un regim prezidențial de tip francez, sarkozian, când ne îndreptăm, de fapt, spre unul putinian”.

Revenind la replica polemică a lui Stéphane Courtois, acesta i s-a adresat cordial lui Oprea: „Marius, dacă ați fi fost zdrobiți ca ungurii în '56 sau ca cehii în '68, ați fi acum în dicționar. Cum n-ați suferit destul, n-ați intrat. Pe fondul istoriei mondiale, cazul României e ca un confetti. Înțeleg însă că, fiind vorba de comunismul românesc, pentru tine nu e confetti. Atunci nu-ți rămâne decât să faci un dicționar al comunismului românesc”.

http://www.cotidianul.ro/comunismul_cap_de_afis_la_polirom-65164.html

Evenimentul Zilei – 21 noiembrie 2008

ABC-ul comunismului

La Târgul de Carte Gaudeamus s-a lansat ieri, de la ora 15.00, un „Dicționar al comunismului”, în prezența coordonatorului, istoricul francez Stéphane Courtois. Volumul, un „Larousse” apărut în Franța anul trecut, reunește semnăturile a 20 de specialiști în istorie și științe politice. La lansare au mai participat Marius Oprea, Emil Constantinescu, Romulus Rusan, Silviu Lupescu.

Lucrarea de peste 700 de pagini, apărută la Polirom, lipsea bibliografiei, altfel vaste, dedicate istoriei ideologiei care a schimbat radical lumea în secolul XX. În sutele de pagini însă nu se regăsește tocmai istoria unuia dintre „pionii” importanți ai mișcării: Republica Socialistă România.

Deși coordonatorului cărții, Stéphane Courtois (cunoscut în special pentru „Cartea neagră a

comunismului“ - Humanitas, 1998), îi este familiară istoria ei, România abia este menționată în varianta originală a dicționarului. „Ați avut în fața dumneavoastră până la această pagină un dicționar al comunismului din care, practic, România lipsește. Nu este vina coordonatorului - a lui Stéphane Courtois -, care a sesizat primul această lipsă atunci când i s-a propus traducerea dicționarului în limba română (...). Courtois a avut aceeași problemă și în cazul traducerii «Cărții negre a comunismului» - informațiile despre ceea ce s-a întâmplat la noi între 1945 și 1989 circulă în străinătate numai într-un mic cerc de «inițiați», istorici pe care îi poți număra pe degete (...)”, explică în postfață Marius Oprea, președintele Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România (IICCR).

Traduceri sporadice

Pentru a compensa această omisiune, tineri cercetători ai IICCR au rezumat istoria mișcării în România la finalul cărții. Cauza o reprezintă traducerile sporadice și inconsistente și lipsa accesului la informație. Abia în această toamnă, la 19 ani de la Revoluție, s-a publicat primul manual de Istorie a comunismului din România. „Trebuie deci să punem mâna pe inimă și să recunoaștem - comunismul din România, dacă începe să-și arate adevărata față pentru noi, pentru ceilalți, cei ce nu ne cunosc limba, el, sistemul, rămâne o necunoscută“, adaugă Marius Oprea.

Dicționarul, structurat de așa natură încât să fie accesibil tuturor cititorilor, începe cu un capitol intitulat „Comunismul în întrebări“, menit să fixeze termenii cu care se va opera.

Momentele cruciale

Urmează o cronologie a „momentelor cruciale“ prin care a trecut comunismul, de la vechi la modern și de la modern la „postmodern“.

Seria de „momente cruciale“ trece prin Rusia lui Lenin, apoi Stalin, Ungaria din '56, Primăvara de la Praga și merge până la „prăbușirea dominoului comunist european“, în 1989 și „implozia Uniunii Sovietice“, doi ani mai târziu. Dicționarul enumără continente, țări, date, nume, termeni din știința politică și explică legătura lor cu comunismul, într-o manieră totodată simplă și riguroasă. ABC-ul comunismului începe cu „adeziune“ - „actul aflat la originea mișcării“ - și se încheie, simbolic, cu „Zidul Berlinului“.

<http://www.evz.ro/articole/detalii-articol/829203/ABC-ul-comunismului/>

Romania Libera – 21 noiembrie 2008

Comunismul, obiect de studiu si de atractie la Targul Gaudeamus

În acest weekend la salonul Romexpo continua Targul de Carte Gaudeamus. Printre evenimentele acestor zile se numara sesiunea de autografe a criticului literar Nicolae Manolescu, dezbaterea "Cum se mai simte literatura romana?" si lansarea colectiei "Zeitgeist", coordonata de Vladimir Tismaneanu.

Intamplarea a facut ca vineri, la editura Polirom, sa fie lansate doua volume dedicate comunismului. Zic intamplarea pentru ca ambele au fost terminate aproape simultan si au iesit de la tipografie cu putin inainte sau chiar in timpul targului. Este vorba despre al treilea volum si ultimul din "Explorari in comunismul romanesc", autori Paul Cernat, Angelo Mitchievici si Ioan Statomir, si despre "Dictionarul comunismului", volum coordonat de Stéphane Courtois.

Primul volum "Explorari in comunism" a inceput, potrivit autorilor, in 2000, alaturi de Ion Manolescu, care treptat s-a retras. Criticul Dan C. Mihailescu aprecia ca volumul este unul "foarte retoric", intr-o suita de examinari istorice, intr-o analiza amanuntita si precisa. De pilda, Mitchievici se apleaca asupra filmelor comuniste de inceput (cine mai stie astazi de ele?!), precum "Rasuna valea", "Mitrea Cocor", "Nepotii gornistului", "Rasare soarele" sau "Lupeni 29", cu temele si abordarile lor, iar ceva mai incolo se refera la proza vremii, in special la cea a lui Dinu Sararu si cum a fost criticata/scuzata de exegetii vremii. Ioan Statomir se ocupa de o analiza a anului literar 1964 si spre final de Romania de dupa Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Roman, anul de gratie 1965. Speciala este selectia lui Paul Cernat, dupa ce sunt analizate cenzura literara si modul cum productia culturala poate deveni un instrument de manipulare.

Iata ce fel de versuri taiau cenzorii: Mircea Cartarescu: "...spun bancuri cu un american, un rus si-un roman" (Sonet 3) sau "dansand in costume de baie in discoteca neagra de disperare" (Sonet 20); Traian T. Cosovei: "...daca cineva crede ca recolta de soia e mai importanta decat manuscrisele de la Marea Moarta..." (Izgonirea din paradisi); Ioana Craciunescu: "E tot mai mica felia de paine" (Ce muzica); Florin Iaru: "... la marile etaje ale necomunicarii" (Mass-media) etc. "Dictionarul comunismului" spune povestea unei idei care, la sfarsitul secolului XX, avea sa se dovedeasca o "tragica iluzie". Realizat de un colectiv de istorici si beneficiind de desecretizarea unor parti din arhivele tarilor din blocul est sovietic, volumul include peste 150 de personalitati emblematice, organizatii, evenimente, dar si aspecte legate de fata intunecata a comunismului si avatarurile sale.

Trece prin "epocile" comuniste din America Latina pana in China, de la anarhism la neocomunism, disidenta si foamete, spionaj si utopie. Surprinzator este faptul ca in volumul original nu exista nici o referire la comunismul romanesc, fapt remarcat de istoricul Marius Oprea: "Nu este vina coordonatorului (...) care a sesizat primul aceasta lipsa atunci cand i s-a propus traducerea dictionarului in limba romana (...) informatiile despre ceea ce s-a intamplat la noi intre 1945 si 1989 circula in strainatate numai intr-un mic cerc de "initiati", istorici pe care ii poti numara pe degete, care au reusit sa se impuna pe de o parte in lumea de acolo si sa cunoasca limba de aici. O addenda coordonata de Romulus Rusan suplineste aceasta lipsa chiar la finalul lucrarii. Completarile sunt realizate de cercetatori ai Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului, textele fiind succinte si respectand definitia generica a unui dictionar de nume si termeni.

<http://www.romanalibera.ro/a139918/comunismul-obiect-de-studiu-si-de-atractie-la-targul-gaudeamus.html>

Deutsche Welle – 18 decembrie 2008

Amneziile nasc și ele monștri

Rodica Binder a stat de vorbă cu istoricul Stéphane Courtois , coordonatorul "Dicționarului comunismului", despre posibilitatea de a compara cele două dictaturi totalitare ale secolului XX – cea roșie și cea brun.

La cei aproape 20 de ani trecuți de la prăbușirea Cortinei de Fier și a regimurilor comuniste în Europa, în absența unui autentic proces al comunismului confruntarea cu totalitarismul roșu este încă lacunară.

Aceasta, deși istoricii nu au conținut și nu conțin să scoată la lumină, să publice și să investigheze cumplitul pomelnic al „binefacerilor” dictaturii proletariatului. Ceea ce nu pare cîtuși de puțin a-i împiedica pe nostalgicii comunismului să se înscrie la cuvînt. Amnezia pe care și-o cultivă merge într-atît de departe încît lideri politici ai formațiunii Partidul Stîngii din Germania, recipient rezidual al foștilor comuniști est germani cărora li se adaugă și colegi din apus seduși de ideologia extremei stîngi, consideră că idealul socialismului nu a fost încă... „desăvîrșit”!

În 1996, sub semnătura regretatului Francois Furet, apărea un volum de referință despre sfîrșitul iluziei comuniste. În 1997 „Cartea Neagră a Comunismului” (tradusă aproape instantaneu în română la editura Humanitas), lucrare colectivă coordonată de Stéphane Courtois, declanșa cele mai încinse dezbateri. Zece ani mai tîrziu vedea lumina tiparului „Dicționarul comunismului” coordonat de același prestigios istoric francez.

Traducerea cvasi imediată în limba română și a acestei lucrări, incluzînd un capitol suplimentar despre România, inexistent în ediția originală, a apărut la Polirom, în 2008.

Volumul a fost lansat în această toamnă la Tîrgul Internațional de carte „Gaudeamus”, în prezența lui Stéphane Courtois, a lui Romulus Rusan, Marius Oprea, Ana Blandiana, a unor reprezentative personalități ale vieții politice și intelectuale din România.

Rodica Binder: Domnule Stéphane Courtois ne aflăm la salonul de carte „Gaudeamus”, într-o atmosferă nu tocmai prielnică abordării unei atît de dificile și explozive teme cum este comparația dintre nazism și comunism. Eu trăiesc în Germania, țară care a cunoscut ambele dictaturi și știu prea bine cît este de delicată tentativa de a le compara.

Stéphane Courtois: *Da, am și eu unele probleme de vreo zece ani încoace fiindcă am îndrăznit să avansez ideea acestei comparații și am făcut încercarea de a o fundamenta în plan istoric, ceea ce este foarte important - o comparație în plan moral fiind insuficientă...*

Este importantă o analiză istorică pentru a vedea în ce situație cele două regimuri - cel nazist și cel comunist - în ocurență sovietic-se deosebesc sau prezintă mari similitudini. Cred că există un punct asupra căruia este foarte greu să nu se cadă de acord: cele două tipuri de regimuri sunt totalitare și nu democratice, nici autoritariste ci este altceva, sunt o nefastă invenție a secolului XX! Personal cred – ceea ce de altfel și prezint în „Dicționarul comunismului” - că Lenin este cel care a inventat ideea totalitară, partidul totalitar apoi regimul totalitar care va fi ulterior copiat de Mussolini, Hitler, etc.

Cred că aici rezidă adevăratul termen al comparației. Însă bineînțeles, regimurile totalitare nu au aceeași ideologie, nu funcționează în același fel, nu se sprijină pe una și aceeași cultură: unele sunt germane, altele ruse, române... Chiar și în Franța am avut un partid comunist care în democrație funcționa ca partid totalitarist și dacă ar fi preluat puterea în 1945-46, el ar fi condus țara așa cum au făcut-o partidele comuniste în Bulgaria, sau România...

Cadrele de partid erau și mari lideri, tot aparatul partidului comunist francez era integrat în cel al comunismului internațional. Am descoperit acest lucru în 1992 la Moscova, în arhive. Partidul Comunist Francez și-a trimis întreaga arhivă la Moscova pentru a o proteja, pentru a o face inaccesibilă. Or, tocmai la Moscova „mizerabilul Courtois”, a ajuns să o consulte!

Acestea fiind zise îmi imaginez că numeroase persoane întâmpină dificultăți în abordarea directă a acestei comparații...

R.B.:... dar nu cumva scrierea lui Hannah Arendt despre totalitarism ar putea constitui și o bază pentru un dicționar comparat al dictaturilor totalitare din secolul XX?

S.C.: Bineînțeles, faimoasa scriere a Hannei Arendt din 1951, „Originile totalitarismului” a fost o imensă lucrare de pionierat. Trebuie însă să se știe că termenul „totalitar” nu exista, el a fost inventat în 1923 de un jurnalist italian pentru a defini regimul lui Mussolini. Dar deja între 1923 și 1951 au existat foarte multe scrieri de acest fel. Au trecut peste ele războiul, Armata Roșie, propaganda sovietică. Hannah Arendt a avut mult curaj, a reluat problema. Timp de decenii, după război, s-a putut depune un travaliu istoric intens în cercetarea arhivelor naziste, care erau disponibile. Nu același lucru se poate spune despre arhivele comuniste: ele există dar erau inaccesibile, fiind „închise”. Când am ajuns la Moscova pentru prima dată în 1992 nu știam nici măcar dacă voi afla ceva sau minimc. S-a întâmplat însă ca toate să fi rămas la locul lor. Mi-am zis: ei bine, bravo! Chiar dacă nu ești credincios, există un Dumnezeu al istoricilor, există miracole!

R.B.: Acum însă arhivele comunismului sunt accesibile, dar occidentul nu se prea ocupă de istoria comunismului est-european. Există oare aici în apus conștiința păcatelor tinereții, mă refer la „flirt”-urile unei anumite generații cu ideologiile de extremă stângă care acum stau în calea unei confruntări directe și necruțătoare cu acest trecut. Francois Furet, în cartea sa despre sfârșitul iluziei comuniste, remarca faptul că prin idealurile ei „universaliste” ideologia comunistă rămâne încă seducătoare ...

S.C.: *Da, a fost mai mult decît un flirt, cel puțin în ceea ce mă privește. Nu vorbesc decît despre mine. Dar este adevărat că după 1968, ba chiar și înainte, aveam în Franța ca și în Italia un puternic partid comunist. Or, în anul 1968 ideologia revoluționară a fost reactivată și a trebuit să mai așteptăm niște ani, cam pînă în 1974 cînd „Arhipelagul Gulag” al lui Aleksandr Soljenițin a aruncat o piatră în vitrina sovietică. A urmat în anii 1989-1991 prăbușirea sistemului comunist și deschiderea arhivelor așa încît acum lucrăm pe baze documentaristice solide, care nu mai permit contestarea unor aserțiuni. Afirmăția potrivit căreia între 30 iulie 1937 și începutul lui octombrie 1938 Stalin a ordonat asasinarea a 700.000 de persoane, nu mai poate fi negată; există registrele cu numele persoanelor, există tot. Și începînd de aici, chestiunea comparației se modifică. Pentru că evident, amploarea masacrelor comise în comunism, face obligatorie întrebarea:” care sunt cele două fenomene criminale ale secolului XX?” Unul este cel cunoscut, nazismul, condamnat la procesul de la Nürnberg. Dar ce facem cu comunismul?*

R.B.: *Pe fundalul crizei economice se discută despre revenirea acestuia...Ultima ediție a revistei „Magazine Litteraire” publica pe copertă chipul lui Marx. Și nu cumva tocmai eludarea parțială a ororilor comunismului face posibilă revenirea „fantomei”?*

S.C.: *Totul este posibil, știți umanitatea, spre deosebire de ceea ce credeau Marx și Lenin, nu merge mereu înainte. Din nefericire ea face și pași înapoi înainte de a o lua din nou din loc. Pentru mine, criteriul rămîne simplu:cred că este un lucru demonstrat că sistemul cel mai puțin nociv în care putem trăi este democrația. Pornind de aici, toți cei care primejduiesc sistemul democratic, mai întîi cu gîndul apoi cu fapta, fie că sunt de extremă dreaptă sau de extremă stîngă, sunt foarte primejdioși (eu, ca fost maoist în tinerețe - să nu mi se facă reproșuri, știu despre ce vorbesc !) se trece la lupta armată, la terorism, statul este pus în pericol, cum au făcut Brigăzile Roșii în Italia sau RAF în Germania.*

Așa încît chestiunea este destul de simplă. Le spuneam studenților mei în urmă cu cîteva zile: „Atenție! o rîndunică nu aduce primăvara!” O criză bursieră nu provoacă prăbușirea finală a capitalismului!

<http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3885058,00.html>